

Витрати та ресурси домогосподарств : регіональний аспект

Розглянуто сукупні витрати та сукупні ресурси домогосподарств Волинської області та їх складові. Проаналізовано структуру грошових доходів та грошових витрат населення. Запропоновано напрями державного регулювання процесів формування доходів та витрат домогосподарствами України.

The combined charges and combined resources of households of the Volyn area and their constituents are considered. The structure of money earnings and money charges of population is analyzed. Directions of government control of processes of

Ключові слова: домогосподарство, доходи, ресурси, витрати, сукупні доходи, сукупні ресурси, грошові доходи, грошові ресурси.

Вступ. Домогосподарств відіграють надзвичайно важливу роль у функціонуванні всієї економічної системи України. Так, питома вага кінцевих споживчих витрат домашніх господарств із врахуванням індивідуальних споживчих витрат у ВВП протягом останніх років перевищує 60 %. Тому проблеми формування та використання доходів і витрат домогосподарств набувають загальнодержавного значення, оскільки вони торкаються не лише кожного жителя України, але також впливають на процеси соціально-економічного розвитку. З'ясування специфіки регіонального змісту доходів і витрат домогосподарств є актуальною проблемою не лише теоретичних досліджень, але і практичного змісту.

Важливим аспектам доходів і витрат домогосподарств присвячені праці вітчизняних вчених О. Ковалюка, Г. Леха, С. Реверчука, Е. Лібанової, М. Соколика, С. Тютюнникової та ін. Незважаючи на окремі теоретичні розробки з цієї проблематики, виникає потреба комплексному дослідженні

процесів, що відбуваються у сфері доходів та витрат населення, зокрема на регіональному рівні.

Постановка питання. Соціальні процеси в Україні протягом останніх років вагомо залежать від адекватних процесів у регіонах. Специфіка цих процесів у регіонах зумовлює соціальні результати в країні загалом. Індикатори соціальної сфери фокусують взаємовплив макро- і мікрорівнів усієї економіки.

Динаміку основних соціальних та економічних індикаторів протягом 2005–2012 рр. зображено на рис. 1.

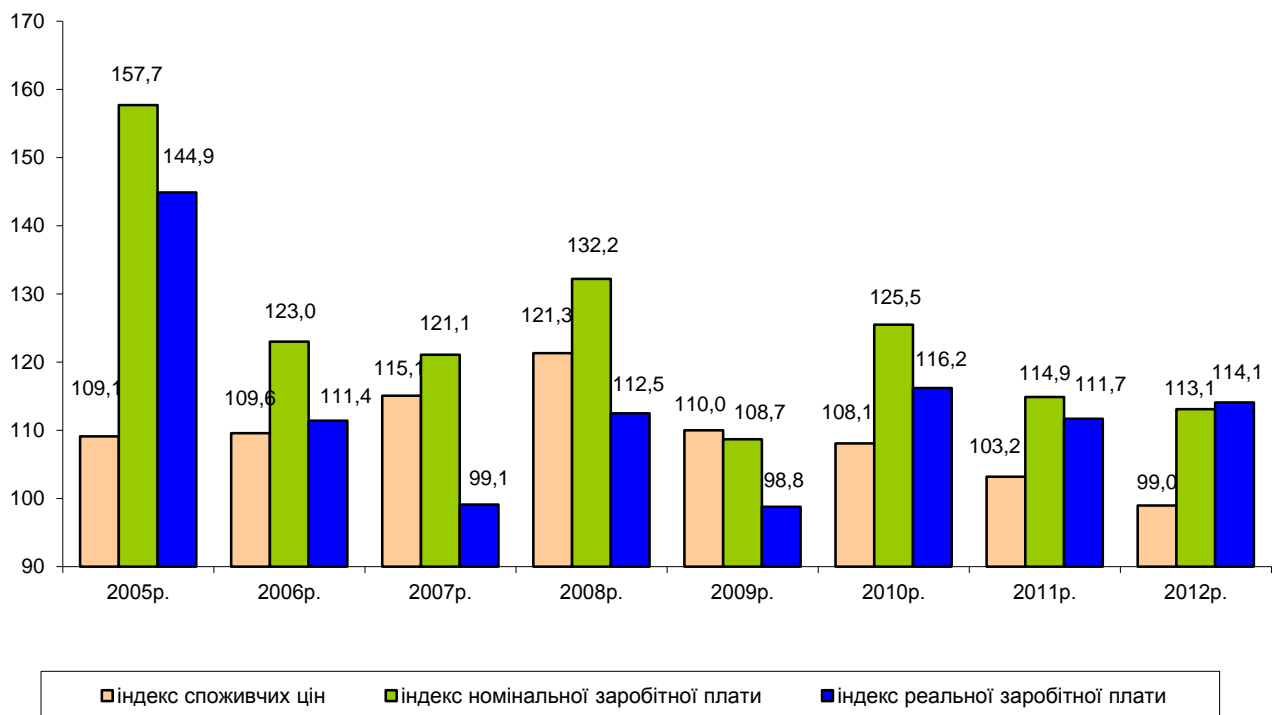


Рис. 1. Індекси споживчих цін (інфляції) та заробітної плати (у %) [1]

Як свідчать дані рис. 1, номінальна заробітна плата населення зростає швидшими темпами ніж реальна протягом аналізовуваних років за порівняно стабільних темпів інфляції (див. рис. 2).

Необхідно відзначити, що між доходами і витратами домогосподарств із врахуванням перерозподільних процесів через механізм податків та зборів, існує тісний взаємозв'язок. Так, від рівня мінімальної заробітної плати багато в чому залежать тарифні ставки та оклади інших працівників, зокрема бюджетної

сфери. Перерозподіляючись через механізм оподаткування доходів фізичних осіб, окремі соціальні верстви населення мають можливість отримувати визначений рівень соціальних виплат.

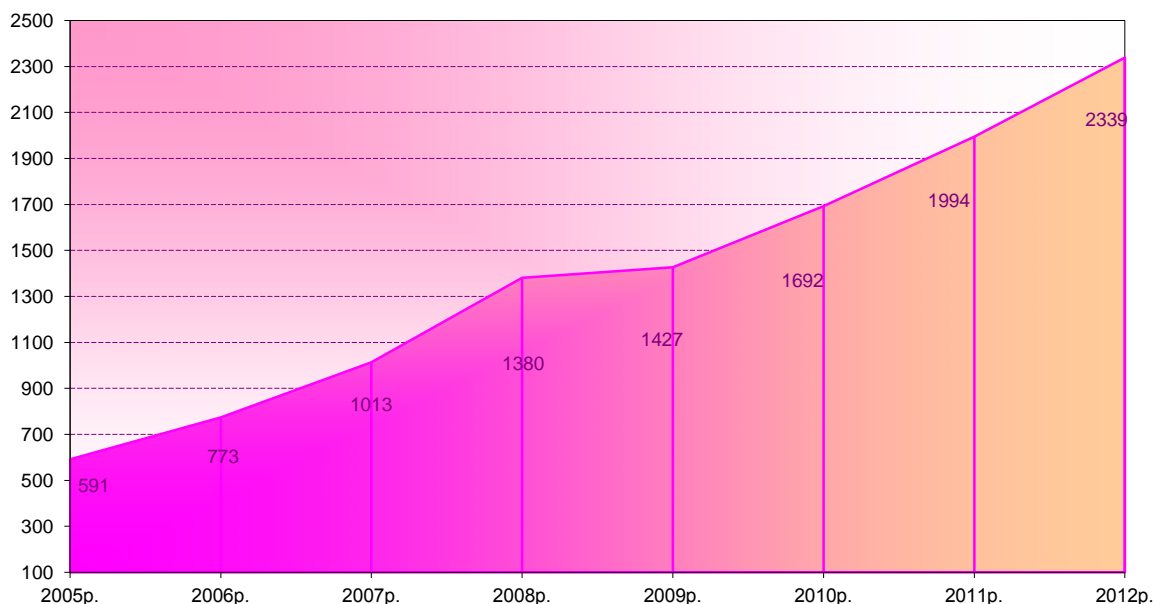


Рис. 2. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати найманих працівників Волинської області (грн) [1]

Проаналізуємо динаміку доходів і витрат домогосподарств за період 2005–2012 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Структура доходів і витрат населення Волинської області [1]

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Доходи – всього (млн. грн.)	6808	8414	10943	14662	15177	19137	22584	25741
відсотків								
заробітна плата	35,0	35,8	36,3	34,8	33,4	32,4	32,1	31,8
прибуток та змішаний дохід	22,6	21,9	21,6	21,9	20,7	20,1	20,9	20,3
доходи від власності, одержані	1,8	1,8	2,3	2,5	2,6	5,3	4,4	-
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	40,6	40,5	39,8	40,8	43,3	42,2	42,6	43,9
у тому числі								
соціальні допомоги	24,1	23,9	21,9	23,0	25,5	24,9	23,6	23,9
соціальні трансферти в натурі	14,1	14,7	16,1	15,3	15,7	15,3	16,9	-
інші поточні трансферти	2,2	1,9	1,8	2,5	2,1	2,0	2,1	-

Закінчення таблиці 1

Витрати та заощадження – всього (млн. грн.)	6808	8414	10943	14662	15177	19137	22584	25741
відсотків								
придбання товарів та послуг	83,7	86,3	86,2	88,1	86,5	81,7	86,7	87,6
доходи від власності, сплачені	0,8	1,4	2,1	3,0	3,7	2,1	1,6	-
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	4,7	5,0	5,7	6,9	5,8	5,0	4,9	5,1
у тому числі								
поточні податки на доходи, майно тощо	3,3	3,5	4,3	4,3	3,7	3,4	3,6	3,7
внески на соціальне страхування	1,0	1,1	1,0	1,6	1,1	0,9	0,8	-
інші поточні трансферти	0,4	0,4	0,4	1,0	1,0	0,7	0,5	-
нагромадження нефінансових активів	1,4	1,8	1,6	4,6	3,2	2,7	2,0	0,9
приріст фінансових активів	9,4	5,5	4,4	x	0,8	8,5	4,8	5,6

Як свідчать дані табл. 1, у структурі доходів населення переважає заробітна плата, а у структурі витрат – придбання товарів та послуг. Водночас певні коливання у структурі соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів зумовили окремі коливання питомої ваги цих виплат у загальному показникові доходів населення. Так, у 2005 р. ці виплати становили 24,1 % у загальному обсязі доходів; у 2012 р. – 23,9 %.

На відмінності у цих показниках вплинули не лише чинники збільшення загального рівня доходів населення, але і рівень виплат, які у ці періоди формував Уряд. Також необхідно відзначити стійку тенденцію до зменшення питомої ваги прибутку та змішаного доходу: 22,6 % у 2005 р, 20,3 % у 2012 р. Однак поверхневий аналіз окремо лише цього показника не відображає реальної ситуації у підприємстві, зокрема у сфері малого бізнесу, якщо враховувати, що рівень тінізації цієї сфери за певними оцінками фахівців сягає 70 %.

Сукупні ресурси домогосподарств включають грошові доходи, вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства (за винятком поточних витрат на її виробництво) та в порядку самозаготівель, суму безготівкових пілг та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг,

електроенергії та палива, суму безготівкових пільг на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку, вартість подарованих родичами та іншими особами продовольчих товарів, суми використаних заощаджень, приросту в обстежуваному періоді позик, кредитів, боргів, узятих домогосподарством, а також повернутих домогосподарству боргів. Цей показник відображає потенційні ресурси домогосподарства, отримані в обстежуваному періоді, незалежно від джерел їх надходження.

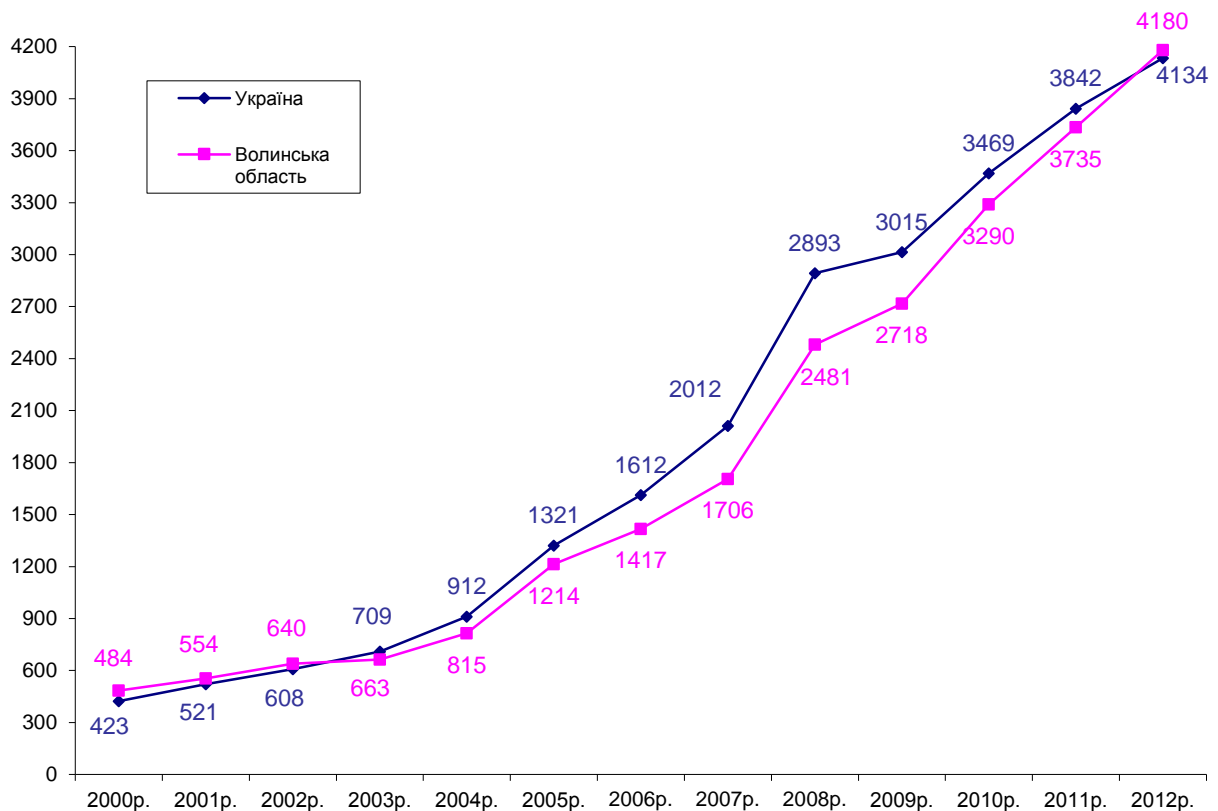


Рис. 3. Динаміка сукупних ресурсів домогосподарств (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство; грн.) [1]

Аналіз даних проведений за допомогою рис. 3 свідчить про зростання сукупних ресурсів домогосподарств у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство як в цілому по Україні, так і по Волинській області зокрема.

Однак проаналізуємо структуру сукупних ресурсів домогосподарств Волинської області.

Таблиця 2

Структура сукупних ресурсів домогосподарств Волинської області (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство) [1]

	2000			2005			2011			2012		
	всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості
Всього сукупних ресурсів, грн.	484,2	411,5	560,7	1213,6	1019,7	1420,1	3734,8	3617,6	3862,4	4179,8	4056,8	4313,7
	відсотків											
Грошові доходи	51,0	65,4	39,9	77,1	84,8	71,2	81,9	87,0	76,7	85,0	89,4	80,4
оплата праці	20,8	38,2	7,6	33,4	48,4	21,9	37,9	45,9	29,7	43,3	49,9	36,6
доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	2,9	6,6	0,1	3,7	3,6	3,8	3,6	4,3	2,9	2,5	2,7	2,4
доходи від продажу сільськогосподарської продукції	9,2	1,3	15,3	6,9	1,4	11,1	6,4	0,8	12,2	4,1	1,1	7,1
пенсії, стипендії, допомоги, пільги та субсидії, надані готівкою	14,4	15,1	13,8	27,9	25,4	30,0	26,9	27,1	26,6	28,3	28,4	28,1
грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	3,7	4,2	3,1	5,2	6,0	4,4	7,1	8,9	5,3	6,8	7,3	6,2
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	36,9	16,5	52,6	16,5	6,7	24,1	12,9	6,4	19,5	9,9	4,9	15,2
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива	2,9	4,8	1,4	0,6	0,7	0,5	0,6	0,9	0,3	0,5	0,7	0,3
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,4	0,7	0,2	0,4	0,5	0,2	0,2	0,3	0,1	0,4	0,6	0,1
Інші надходження	8,8	12,6	5,9	5,4	7,3	4,0	4,4	5,4	3,4	4,2	4,4	4,0

З даних таблиці 2 видно, що основним фактором, що спричинив ріст сукупних ресурсів є зростання грошових доходів населення. Це пояснюється в основному зростанням рівня мінімальної заробітної плати.

Разом з тим спостерігається стійка тенденція до зростання сукупних витрат як на державному так і на регіональному рівнях (рис. 4).

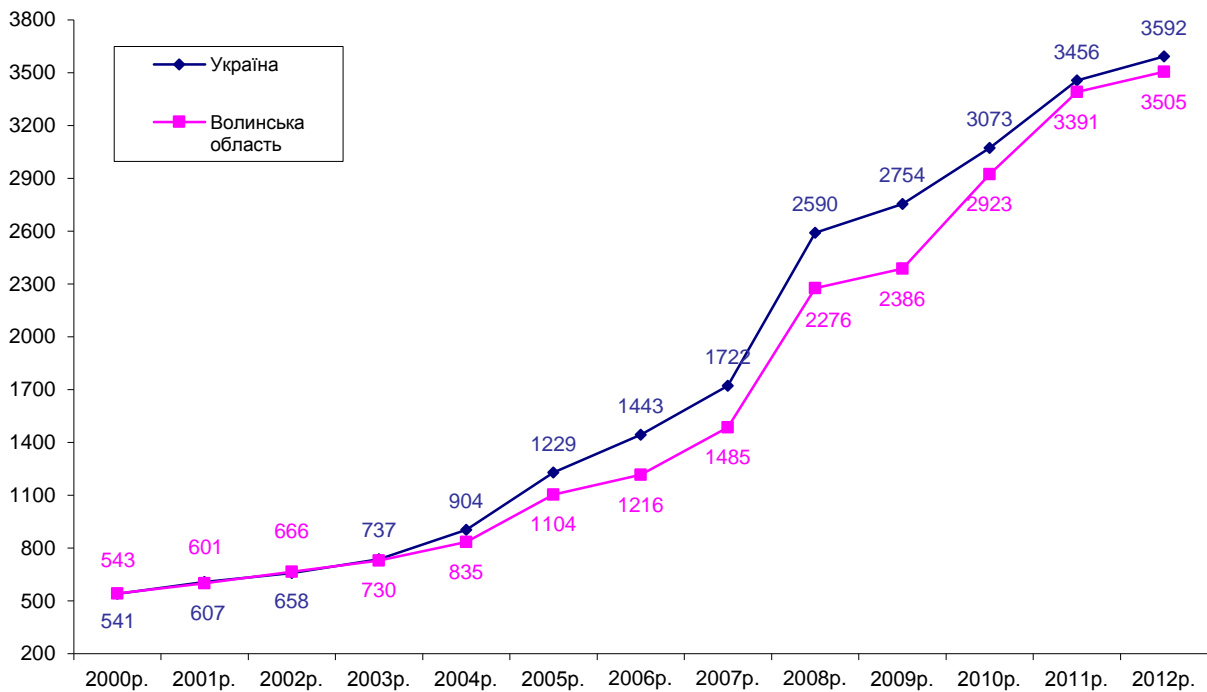


Рис. 4. Динаміка сукупних витрат домогосподарств (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство; грн.) [1]

Так, сукупні витрати складаються з грошових витрат, а також вартості спожитих домогосподарством продовольчих товарів, отриманих з особистого підсобного господарства та в порядку самозаготівель або подарованих родичами та іншими особами, суми отриманих пільг та безготівкових субсидій на оплату житла, комунальних продуктів та послуг, суми пільг на оплату телефону, проїзду в транспорті, на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо. Вартість подарованих домогосподарством родичам та іншим особам продуктів харчування,

отриманих з особистого підсобного господарства, включають до сукупних витрат у зв'язку з постійним характером цієї допомоги.

Таблиця 3

Структура сукупних витрат домогосподарств Волинської області (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство) [1]

	2000			2005			2011			2012		
	всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості
Всього сукупних витрат, грн.	543,2	545,8	540,5	1104,2	988,1	1227,8	3391,4	3227,8	3569,4	3504,9	3451,7	3562,9
	відсотків											
Споживчі сукупні витрати:	93,2	95,5	90,9	93,3	96,8	90,2	92,9	95,3	90,6	93,8	95,5	92,0
- продовольчі товари (включаючи харчування поза домом, алкогольні напої та тютюнові вироби)	71,9	66,6	77,6	66,9	64,0	69,1	63,6	62,9	64,3	60,0	59,2	60,9
- непродовольчі товари та послуги:	21,3	28,9	13,3	26,4	32,8	21,1	29,3	32,4	26,3	33,8	36,3	31,1
оплата житла, комунальних продуктів та послуг	6,2	9,5	2,8	5,7	8,4	3,3	6,3	9,0	3,6	6,6	8,6	4,5
з них												
сума пільг та субсидій	2,6	3,6	1,5	0,7	0,8	0,6	0,7	1,0	0,3	0,6	0,9	0,4
Неспоживчі сукупні витрати	6,8	4,5	9,1	6,7	3,2	9,8	7,1	4,7	9,4	6,2	4,5	8,0

Для якіснішого аналізу щодо з'ясування відмінностей у доходах та витратах домогосподарств звернімося до характеристики якості оцінки середньомісячного значення показника “грошові доходи” та “грошові витрати”.

Так, **грошові доходи домогосподарств** складаються із суми грошових та натуральних (у грошовій оцінці) надходжень, одержаних членами домогосподарства у вигляді оплати праці (за виключенням прибуткового податку та обов'язкових відрахувань), доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходів від власності у вигляді відсотків, дивідендів, продажу акцій та інших цінних паперів, надходжень від продажу нерухомості, особистого та домашнього майна, худоби, продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та в порядку самозаготівель, пенсій, стипендій, соціальних допомог (пільг та субсидій готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива, компенсаційних виплат за невикористане право на санаторно-курортне лікування, за пільговий проїзд окремих категорій громадян тощо), грошових допомог від родичів та інших осіб, а також інших грошових доходів.

Грошові витрати домогосподарств включають: витрати на купівлю продуктів харчування, алкогольних та тютюнових виробів, непродовольчих товарів, на оплату послуг, витрати, пов'язані з веденням особистого підсобного господарства, грошову допомогу родичам та іншим особам, витрати на купівлю нерухомості, на будівництво, капітальний ремонт житла та господарських будівель, на купівлю великої рогатої худоби, коней та багаторічних насаджень для особистого підсобного господарства, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, приріст вкладів до банківських установ, аліменти, обов'язкові податки (крім прибуткового), збори, внески тощо.

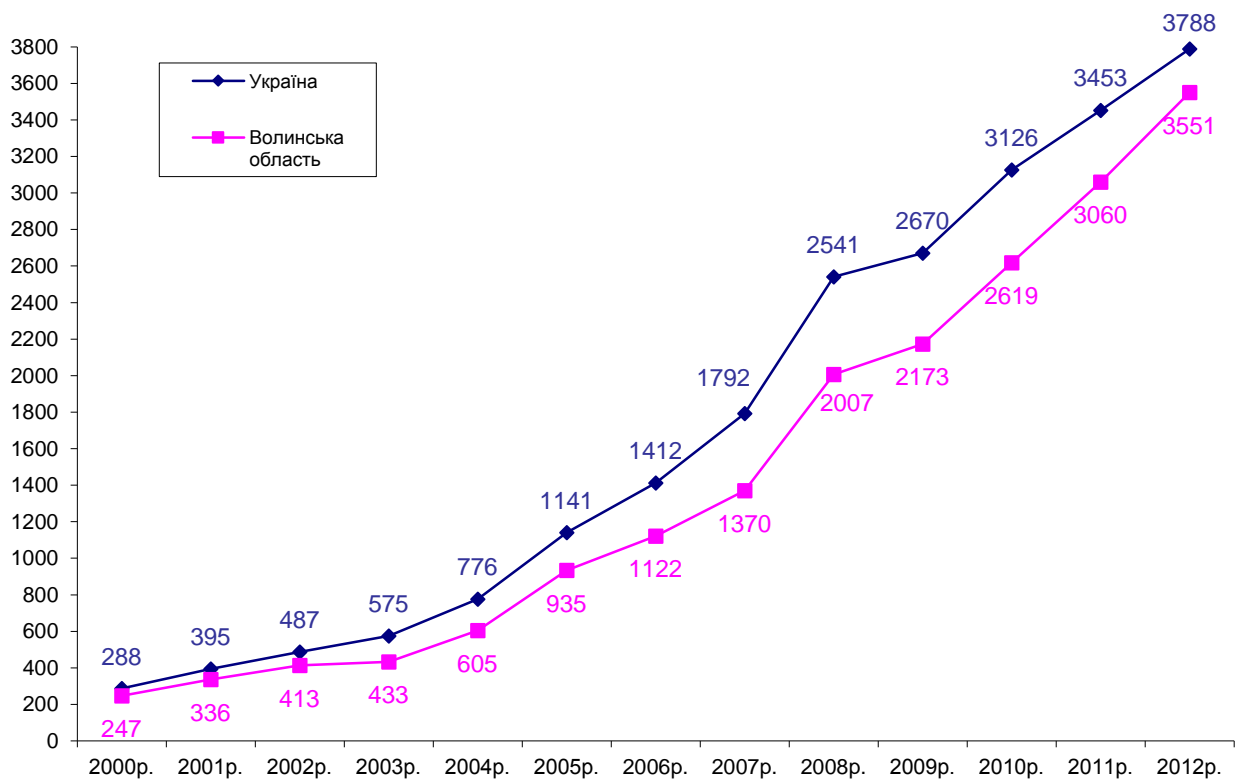


Рис. 5. Динаміка грошових доходів домогосподарств (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство; грн.) [1]

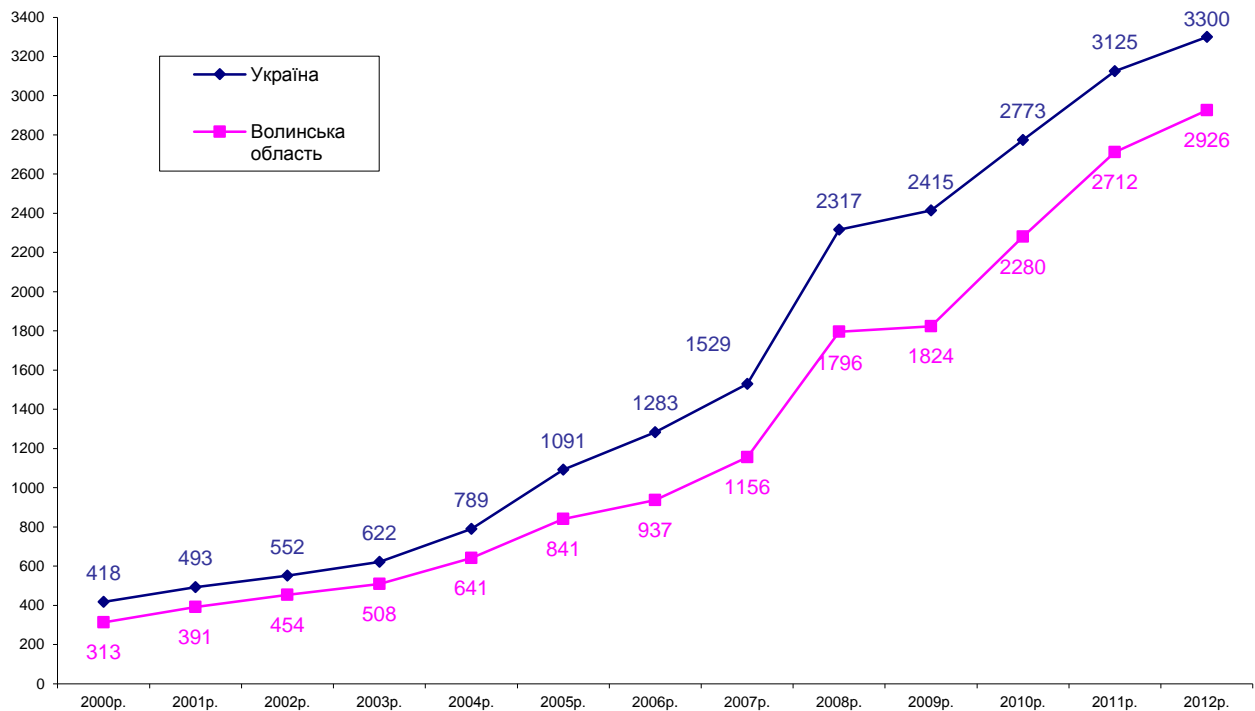


Рис. 6. Динаміка грошових витрат домогосподарств (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство; грн.) [1]

Таким чином на основі проведеного аналізу зробимо розподіл домогосподарств Волинської області за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів.

За даними таблиці видно, що найбільшу частку домогосподарств становлять домогосподарства із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими середнього рівня загальних доходів: у 2005 р. вони становили 45,4%, у 2011 р. – 53,3 %, у 2012 р. – 55,3%. Позитивною є тенденцією до зростання рівня життя населення у 2011-2012 рр. порівняно з 2005 р. Однак у 2011 р. (27,3 %) і 2012 р. (30,1%) спостерігається тенденція до зростання частки домогосподарств, які проживають в місяць в середньому на 1200-1560 грн.

Зважаючи на певні відмінності щодо доходів і витрат населення, запропоновані такі вектори державної політики у сфері домогосподарств.

Таблиця 4

Розподіл домогосподарств Волинської області за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів (%) [1]

	2005			2011			2012		
	всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають		всі домогосподарства	у тому числі, які проживають	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості
Всі домогосподарства	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами ¹ у місяць, грн.									

Закінчення таблиці 4

до 480,0	67,3	67,0	67,7	0,1	-	0,1	-	-	-
480,1-840,0	32,7 ²	33,0	32,3	5,5	4,7	6,6	2,5	2,3	2,8
840,1-1200,0	24,4	27,1	21,5	13,2	15,6	10,6
1200,1-1560,0	27,3	29,6	24,7	30,1	28,8	31,5
1560,1-1920,0	22,1	20,4	24,0	21,4	23,0	19,6
1920,1-2280,0	20,6 ³	18,2	23,1	14,7	14,4	15,0
2280,1-2640,0	10,4	8,4	12,7
2640,1-3000,0	5,4	4,7	6,1
3000,1-3360,0	0,4	0,8	-
3360,1-3720,0	1,2	1,1	1,2
понад 3720,0	0,7	0,9	0,5
Частка домогосподарств із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими									
середнього рівня загальних доходів	45,4	44,3	51,6	53,3	54,1	52,1	55,3	57,7	52,0
прожиткового мінімуму	58,3	60,1	56,4	9,9	10,3	9,5	7,1	6,6	7,5

Напрямки державного регулювання доходів і витрат населення

Напрямок	Пропоновані заходи
Оплата праці	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечення стабільного підвищення мінімального розміру заробітної плати. 2. Застосування механізму індексації грошових доходів населення - заробітної плати, вкладів у банках, соціальних виплат тощо.
Соціальні виплати	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обґрунтування визначених категорій соціально незахищених верств населення. 2. Впровадження рівня соціальних виплат відповідно до реальних бюджетних можливостей.
Пенсійне забезпечення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Завершення пенсійної реформи. 2. Сприяння у формуванні ринкових структур недержавного пенсійного страхування.

Реалізація цих заходів за їх відповідного організаційного забезпечення дасть змогу впорядкувати структуру доходів і витрат домогосподарств та зменшити певні соціальні суперечності.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, варто відмітити, що доходи і витрати домогосподарств відіграють надзвичайно важливу роль у суспільній системі України, вагомо впливають на усі процеси соціально-економічного розвитку. До сьогодні в Україні державне регулювання у сфері доходів і витрат населення відбувалось хаотично, без належного теоретико-методологічного обґрунтування, що призвело до значного розшарування у розрізі регіонів та формує підвалини для соціальних суперечностей.

Література

1. Витрати та ресурси домогосподарств Волинської області: статистичний збірник. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2014. – 51 с.
2. Котис. Н. Теоретико-методологічні основи досліджень сектора домогосподарств у системі національної економіки / Н.Котис // Галицький економічний вісник. – 2011. – №1(30). – с.63-67 - (економіка та управління національним господарством).